

Облікова картка дисертації

I. Загальні відомості

Державний обліковий номер: 0525U000492

Особливі позначки: відкрита

Дата реєстрації: 12-11-2025

Статус: Захищена

Реквізити наказу МОН / наказу закладу:

II. Відомості про здобувача

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Чучалін Олександр Петрович

2. Oleksandr Chuchalin

Кваліфікація: к. і. н., доцент, 07.00.01

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-3876-8237

Вид дисертації: доктор наук

Аспірантура/Докторантура: ні

Шифр наукової спеціальності: 07.00.01

Назва наукової спеціальності: Історія України

Галузь / галузі знань: Не застосовується

Освітньо-наукова програма зі спеціальності: Не застосовується

Дата захисту: 21-11-2025

Спеціальність за освітою: історія

Місце роботи здобувача: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Код за ЄДРПОУ: 02125639

Місцезнаходження: вул. Садова, Умань, Уманський р-н., 20300, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

III. Відомості про організацію, де відбувся захист

Шифр спеціалізованої вченої ради (разової спеціалізованої вченої ради): Д 27. 053. 01

Повне найменування юридичної особи: Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Код за ЄДРПОУ: 04543387

Місцезнаходження: вул. Сухомлинського, Переяслав, Переяслав-Хмельницький р-н., 08401, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

IV. Відомості про підприємство, установу, організацію, в якій було виконано дисертацію

Повне найменування юридичної особи: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Код за ЄДРПОУ: 02125639

Місцезнаходження: вул. Садова, Умань, Уманський р-н., 20300, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

V. Відомості про дисертацію

Мова дисертації: Українська

Коди тематичних рубрик: 03.19.21

Тема дисертації:

1. МОНАСТИРІ КИЇВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ: УПРАВЛІННЯ, ГОСПОДАРСЬКО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ (КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XX СТ.)

2. MONASTERIES OF THE KYIV EPARCHY: MANAGEMENT, ECONOMIC SITUATION AND SOCIO-CULTURAL ACTIVITY (END OF THE 18TH – BEGINNING OF THE 20TH CENTURY)

Реферат:

1. У дисертації здійснено комплексне дослідження правового статусу, організаційної структури управління, чисельного та соціального складу чернецтва монастирів Київської єпархії. Розкрито специфіку їхньої господарської, фінансово-економічної, культурно-просвітницької та благодійної діяльності. Визначено загальні тенденції, що впливали на формування монастирської мережі в єпархії, а також окреслено проблеми функціонування обителів у контексті нових політичних, соціально-економічних та культурних умов синодального періоду. Виокремлено основні етапи розвитку обителів з врахуванням їхньої соціальної, культурної та економічної ролі. Особливу увагу приділено господарській діяльності монастирів Київської єпархії: проаналізовано їхнє фінансово-економічне становище, вплив на місцеву економіку та внесок у соціально-економічний розвиток українських земель у кінці XVIII – на початку XX століття. У межах

дослідження обґрунтовано концепцію монастиря як соціокультурного інституту модерної доби, що поєднував функції духовного центру, освітньої установи, соціального притулку, економічного осередку та стабілізуючої сили в умовах динамічних політичних і культурних трансформацій. З'ясовано вплив державної секуляризаційної політики на чисельність, організаційне становище та функціональну специфіку православних монастирів єпархії. Виявлено, що обителі суттєво відрізнялися між собою за типологією, соціальною функцією, фінансовими можливостями, обсягом господарської активності та масштабами культурної присутності в регіоні. Для виявлення закономірностей розвитку монастирів застосовано хронологічну класифікацію, яка враховує політичні, адміністративні та економічні зміни. Особливу увагу зосереджено на архітектурному та просторовому аспекті. Проаналізовано планування монастирських територій, облаштування церков, келій, господарських споруд і сакральних об'єктів. Встановлено, що протягом синодального періоду суттєво змінився як зовнішній вигляд монастирів, так і їхня роль у просторовій організації населених пунктів. Зведення кам'яних храмів, дзвіниць, келійних і господарських корпусів надавало монастирям значення архітектурних домінант, що активно формували міський ландшафт, впливали на планувальну структуру поселень. Комплексний аналіз господарської діяльності монастирів дозволив виявити основи їхнього економічного функціонування. Встановлено, що монастирі володіли значними земельними угіддями. Частина цих ресурсів використовувалася для власних потреб обителі, інша – здавалася в оренду, формуючи стабільне джерело позабюджетних доходів. Ця економічна модель забезпечувала монастирям відносну фінансову незалежність і самодостатність, дозволяючи їм ефективно функціонувати навіть у межах жорстко регламентованої синодальної системи управління. Водночас така структура створювала передумови для економічної взаємодії монастирів із місцевими громадами, впливала на розвиток аграрного сектору, ремесел і торгівлі. У дисертації проаналізовано також умови вступу до чернецтва, чисельність, соціальну стратифікацію та внутрішнє становище насельників монастирів єпархії. Життя обителів регламентувалося статутами, які чітко окреслювали норми поведінки, внутрішнього устрою та дисциплінарні вимоги. Чисельність чернецтва не перевищувала штатних нормативів, що встановлювалися відповідно до категорії монастиря та обсягів державного фінансування. Встановлено, що за соціальним походженням до складу чернецтва входили представники духовенства, міщанства, купецтва, козацтва та селянства. У пореформений період спостерігається зміна соціального профілю насельників: зростає частка осіб із вищою освітою та заможних верств населення, які зверталися до монастирів у пошуках духовного заспокоєння або втечі від соціальних потрясінь. Цей період також відзначається активним зростанням чисельності черниць та послушниць у жіночих обителях. Однією з характерних рис стало зростання частки представниць дворянства серед жіночого чернецтва, що свідчить про зміну мотивів чернечих покликань та посилення соціального престижу жіночих монастирів. Практично всі ченці та черниці монастирів Київської єпархії мали освіту різного рівня, що свідчить про зростаюче значення освітнього компонента у формуванні чернечих спільнот. Значна частина насельників закінчувала духовні училища, семінарії, повітові школи, навчалася на курсах грамоти або здобувала знання через домашню освіту. Ключові слова: Київська єпархія, синодальний період, лавра, монастир, богадільня, православне чернецтво, господарсько-економічне становище, соціокультурна діяльність.

2. This dissertation provides a comprehensive analysis of the legal status, organisational structure, and numerical and social composition of the monastic communities in the Kyiv eparchy. It also examines the specifics of their economic, financial, cultural, educational, and charitable activities. The research identifies the general trends that influenced the creation of the monastic network in the eparchy. It also outlines the challenges faced by monasteries under the new political, socio-economic, and cultural conditions of the synodal period. The main stages of monastery development are highlighted, taking into account their social, cultural, and economic roles. Emphasis is placed on the economic activities of the Kyiv eparchy monasteries. Their financial and economic situation is analysed, alongside their impact on the local economy and contribution to the socio-economic development of Ukrainian lands in the 19th and the early 20th centuries. The dissertation further substantiates the concept of the monastery as a socio-cultural institution of the modern era. Monasteries are shown to combine the functions of a spiritual centre, an educational institution, a social refuge, an economic hub, and a stabilising force

amid dynamic political and cultural transformations. The dissertation examined the impact of state secularisation policies on the size, organisational status, and functional characteristics of Orthodox monasteries in the Kyiv eparchy during the synodal period. The monasteries were found to vary significantly in typology, social function, financial resources, extent of economic activity, and the scale of their cultural presence in the region. To identify patterns in their development, a chronological classification was applied, taking account of political, administrative, and economic changes. Special attention was given to architectural and spatial aspects. The layout of monastic grounds was analysed, including churches, cells, economic buildings, and sacred sites. It was established that both the external appearance of monasteries and their role in the spatial organisation of settlements changed considerably during the synodal period. The construction of stone churches, bell towers, and residential and economic complexes conferred upon the monasteries the status of architectural landmarks. These structures actively shaped the urban landscape and influenced the planning and structure of surrounding settlements. A comprehensive analysis of the monasteries' economic activities in the Kyiv eparchy revealed the foundations of their financial operations. These institutions held substantial landholdings. Some of these resources were used to meet their own needs, while others were leased, providing a stable source of non-budgetary income. This economic model ensured relative financial independence and self-sufficiency, enabling them to function effectively even within the tightly regulated Synodal administrative system. At the same time, the structure facilitated economic interaction with local communities and contributed to the development of agriculture, crafts, and trade. The dissertation also examined the conditions for entering monastic life, together with the size, social stratification, and internal status of the inhabitants of the Kyiv eparchy monasteries. Monastic life was regulated by statutes, which clearly defined norms of behaviour, internal organisation, and disciplinary requirements. The size of the monastic community did not exceed the prescribed staffing norms, which were determined according to the monastery's category and the level of state funding. The monastic community comprised members of the clergy, townspeople, merchants, Cossacks, and peasants. In the post-reform period, the social profile of the inhabitants changed. The proportion of individuals with higher education and from affluent social strata increased, as they turned to monasteries in search of spiritual solace or to escape social upheaval. This period also witnessed a significant rise in the number of nuns and novices in female monasteries. A notable trend was the growing presence of women from the nobility within the female monastic community. This development reflects both a shift in the motivations for monastic vocation and the increasing social prestige of women's monasteries. Practically all monks and nuns of the Kyiv eparchy monasteries had education of varying levels. This reflects the growing importance of education in the formation of monastic communities. A considerable number of inhabitants completed theological schools, seminaries, or district schools, attended literacy courses, or acquired knowledge through home education. Keywords: Kyiv eparchy, the synodal period, lavra, monastery, almshouse, Orthodox monasticism, economic conditions, socio-cultural activities.

Державний реєстраційний номер ДіР:

Пріоритетний напрям розвитку науки і техніки: Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави

Стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності: Не застосовується

Підсумки дослідження: Теоретичне узагальнення і вирішення важливої наукової проблеми

Публікації:

- 1. Chuchalin O. Charitable activities of Kyiv eparchy monasteries and convents in the second half of the 19th century – the early 20th century. *Przegląd Nauk Historycznych*. Vol. XXI. No. 2 (2022). P. 333–346 (Scopus) <https://czasopisma.uni.lodz.pl/pnh/article/view/13192/15467>

- 2. Чучалін О. Створення та організація діяльності училища при Лебединському Миколаївському жіночому монастирі Київської єпархії (друга половина XIX – початок XX ст.). Емінак. Науковий щоквартальник. 2023. №1 (41) (січень-березень). С. 97–115 (Scopus, WebofScience) <https://www.eminak.net.ua/index.php/eminak/article/view/624/443>
- 3. Chuchalin O. The Reports of the Ober-Procurators of the Holy Ruling Synod as a Source for the Study of the Situation in the Kyiv Eparchy and Its Monasteries in the Second Half of the 19th and Early 20th Centuries. *Przegląd Nauk Historycznych*. Vol. XXII. No. 2 (2023). pp. 111–132 (Scopus) <https://czasopisma.uni.lodz.pl/pnh/article/view/16082/21210>
- 4. Чучалін О. Києво-Покровський жіночий монастир у соціокультурному просторі великого міста другої половини XIX – початку XX ст. Емінак. Науковий щоквартальник. 2024. №2 (46) (квітень-червень). С. 220–237 (Scopus, WebofScience) <https://www.eminak.net.ua/index.php/eminak/article/view/714/547>
- 5. Чучалін О. П. Типологія та структура монастирів Київської єпархії синодального періоду (кінець XVIII – початок XX ст.). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2024. Випуск 31. С. 36–49 (WebofScience) <http://eehb.dspu.edu.ua/article/view/306361/299089>
- 6. Чучалін О.П. Становище православних монастирів Київської єпархії кінця XVIII – початку XX ст. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. №1. С. 197–206 <http://balticpublishing.lv/index.php/bjls/article/view/1788/1806>
- 7. Чучалін О. Діяльність благочинного православних монастирів у системі управління Київської єпархії синодального періоду. *Věda a perspektivy*. 2023. №11(30). С. 480–490 <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/view/7435/7479>
- 8. Чучалін О.П. Господарська діяльність київських монастирів (кінець XVIII – XIX ст.). *Старожитності Лукомор'я*. 2021. № 4(7). С. 55–62. <http://www.lukomor.mosk.mksat.net/index.php/lukomor/article/view/90/83>
- 9. Чучалін О.П. Державна релігійна політика та майнове становище монастирів Російської Православної Церкви (кінець XVIII – початок XX ст.). *Zaporizhzhia Historical Review*. 2021. Vol. 5(57). С. 34–39. <https://istznu.org/index.php/journal/article/view/2346/2136>
- 10. Чучалін О.П. Монастирі Київської єпархії в системі управління Православною церквою синодального періоду. *Старожитності Лукомор'я*. 2022. №2 (11). С. 56–66. <http://www.lukomor.mosk.mksat.net/index.php/lukomor/article/view/146/139>
- 11. Чучалін О.П. «Киевские епархиальные ведомости» як джерело дослідження історії православних монастирів синодального періоду. *Старожитності Лукомор'я*. 2023. №1 (16). С. 31–40. <http://www.lukomor.mosk.mksat.net/index.php/lukomor/article/view/190/183>
- 12. Чучалін О. Організація управління православними монастирями РПЦ у XVIII – на початку XX ст. *Консенсус*. 2023. № 1. С. 20–32. <https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/42/37>
- 13. Чучалін О. П. Внесок Лаврентія Похилевича в дослідження історії монастирів Київської єпархії синодального періоду. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Історичні науки. Том 34 (73). № 3. 2023. С. 97–103. https://www.hist.vernadskyyjournals.in.ua/journals/2023/3_2023/14.pdf
- 14. Чучалін О. Жіноча учительська школа Ржищівського Спасо-Преображенського монастиря (1870 – 1917 рр.). Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2023. Вип. 67. Том 2. С. 64–71. http://www.aphn-journal.in.ua/archive/67_2023/part_2/9.pdf
- 15. Чучалін О.П. Послужні списки монастирів як джерело з вивчення становища та соціального складу обителів Київської єпархії XIX – початку XX ст. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Історія. Вип. 47. 2024. С. 119–125. <https://vspu.net/nzhist/index.php/nzhist/article/view/953/928>
- 16. Чучалін О.П. Матеріали архівних фондів ЦДІАК України як джерело з історії Києво-Видубицького Михайлівського чоловічого монастиря XIX – початку XX ст. *Старожитності Лукомор'я*. 2024. №2 (23). С.

30–37. <http://www.lukomor.mosk.mksat.net/index.php/lukomor/article/view/259/254>

- 17. Чучалін О. П. Києво-Флорівський жіночий монастир: історія створення, соціальний склад та господарська діяльність у XIX – на початку XX ст. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки. Том 35 (74). № 1. 2024. С. 105–112. https://hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/1_2024/18.pdf
- 18. Чучалін О.П. Монастирі та чернецтво Київської єпархії синодального періоду: регламентація діяльності в системі російського церковного законодавства. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Вип. 48.2024. С. 18–26. <https://vspu.net/nzhist/index.php/nzhist/article/view/959/936>
- 19. Чучалін О.П. Навчальні заклади при монастирях Київської єпархії другої половини XIX – початку XX ст. Консенсус. 2024. № 2. С. 49–63. <https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/103/103>
- 20. Чучалін О.П. Монастирі та чернецтво Київської єпархії синодального періоду в сучасній українській історіографії. Вісник науки та освіти. №8 (26). 2024. С. 1519–1533. <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/14621/14691>
- 21. Чучалін О.П. Жіночі монастирі Київської єпархії в економічному та соціокультурному просторі регіону другої половини XIX – початку XX ст. Актуальні питання у сучасній науці. №9 (27). 2024. С. 1174–1189. <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/14889/14959>
- 22. Чучалін О.П. Матеріали фондів ЦДІАК України як ключове джерело з історії монастирів Київської єпархії синодального періоду. Актуальні питання у сучасній науці. №12 (30). 2024. С. 1371–1381. <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/17809/17867>

Наукова (науково-технічна) продукція:

Соціально-економічна спрямованість:

Охоронні документи на ОПВ:

Впровадження результатів дисертації: Впроваджено

Зв'язок з науковими темами: 0116U004805

VI. Відомості про наукового керівника/керівників (консультанта)

VII. Відомості про офіційних опонентів та рецензентів

Офіційні опоненти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Діанова Наталія Миколаївна

2. Nataliia M. Dianova

Кваліфікація: д. і. н., д.і.н., професор, 07.00.01

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-0406-6907

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Державний заклад "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського"

Код за ЄДРПОУ: 02125473

Місцезнаходження: вул. Старопортофранківська, Одеса, 65020, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Стецик Юрій Орестович

2. Yurii O. Stetsyk

Кваліфікація: д.і.н., професор, 07.00.01

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-1795-687X

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Код за ЄДРПОУ: 02125438

Місцезнаходження: вул. Івана Франка, Дрогобич, Дрогобицький р-н., 82100, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Кізлова Антоніна Анатоліївна

2. Antonina Kizlova

Кваліфікація: д. і. н., 07.00.01

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-2056-3834

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

Код за ЄДРПОУ: 02070921

Місцезнаходження: проспект Берестейський, Київ, 03056, Україна

Форма власності:

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

Рецензенти

VIII. Заключні відомості

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові
голови ради**

Гончаренко Олексій Миколайович

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові
головуючого на засіданні**

Гончаренко Олексій Миколайович

**Відповідальний за підготовку
облікових документів**

Левченко Інна Миколаївна

Реєстратор

Юрченко Тетяна Анатоліївна

**Керівник відділу УкрІНТЕІ, що є
відповідальним за реєстрацію наукової
діяльності**

Юрченко Тетяна Анатоліївна